

яка-небудь слідча дія дезорганізована та її подальше проведення неможливе, заміни її іншою, прийнятною в даній слідчій ситуації.

**Список літератури:** 1. Васильєв А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М., 1984. 2. Веліканов С.В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09). Х., 2002. 3. Белкин Р.С. Курс криминалистики. Т.3. М., 1997. 4. Лисиченко В.К., Батюк О.В. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике // Криминалистика и судебная экспертиза. 1988. Вып. 36. 5. Селиванов Н.А. Советская криминалистика: система понятий. М., 1982. 6. Яблоков Н.П. Криминалистическая методика расследования. М., 1985.

*Надійшла до редколегії 22.09.05*

*Л.Я. Гордін*

### **ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ СЛІДЧО-ОПЕРАТИВНИХ ГРУП**

Питання створення і функціонування слідчо-оперативних груп, як специфічної форми взаємодії органів досудового слідства та дізнання, на відміну від порядку формування і діяльності слідчої бригади (ст.119 КПК), до цих пір не знайшли свого належного вирішення в чинному кримінально-процесуальному кодексі України. А це призводить до неоднозначного тлумачення в різних правоохоронних органах досить загальних питань, що, в свою чергу, не сприяє ефективності їх діяльності по розкриттю і розслідуванню злочинів.

Так, автори коментаря до КПК України вважають, що правовою підставою створення слідчо-оперативних груп є положення статей 114 і 119 КПК [1, с.185; 2, с.312]. Разом з тим очевидно, що створення і діяльність таких груп принципово відрізняється від проведення слідства у справі кількома слідчими (ст.119 КПК) і від направлення ними доручень органу дізнання про виконання окремих слідчих та розшукових дій (ст.114 КПК). Крім того, динаміка проведення слідчих дій може випереджати відповідне оформлення їх в окреме доручення.

На практиці спроби розв'язання цього питання робляться шляхом видання відомчих нормативних актів [3; 4], що, на нашу думку, є недостатнім. Чітка регламентація питань, що стосуються правових основ створення слідчо-оперативних груп саме в кримінально-процесуальному законі, дозволить на практиці правильно організувати їх діяльність, уникнути непотрібних суперечок, неоднозначного тлумачення понять.

На думку С.В. Слінька, слід розрізняти два етапи в створенні слідчо-оперативної групи. До першого – організаційного – він відніс кількісне і якісне визначення групи залежно від майбутньої роботи, яку необхідно буде виконати. Другий – процесуальний – повинен завершуватися винесенням компетентною особою постанови про створення групи [5, с.187].

Ми вважаємо, що процес створення СОГ можна умовно поділити на три етапи: внесення ініціативи про її створення, прийняття рішення і документальне оформлення створення групи.

На нашу думку, ініціатива в створенні слідчо-оперативної групи може виходити від будь-якого співробітника правоохоронного органу безпосередньо зв'язаного з розкриттям і розслідуванням злочинів – прокурора, слідчого, співробітника органу дізнання та їх керівників. Такий висновок підтверджується і результатами узагальнення практики, і результатами опитування практичних працівників.

Другим етапом процесу створення СОГ є прийняття рішення. Для цього необхідно визначити: чи є підстави для створення групи і коли повинно бути прийнято рішення.

Питання про обставини, які можуть бути підставами для створення СОГ, неодноразово розглядалося в юридичній літературі, однак однозначного вирішення поки що не знайшло.

Так, А.Я. Дубинський, Ю.І. Шостак вважають, що орієнтиром для визначення підстав створення СОГ можуть бути обставини, які передбачені кримінально-процесуальним законом як підстави для провадження розслідування у справі кількох слідчими. До таких, на їх погляд, відносяться: особлива складність справи; великий її обсяг; особливе значення справи; необхідність закінчити розслідування справи в найкоротший строк [6, с.11-12].

На думку розробників проекту нового КПК України (ч.1 ст.236), провадження досудового слідства слідчо-оперативною групою (а також і групою слідчих) можливе тільки у разі складності справи і великого обсягу роботи, яку необхідно виконати [7].

Згідно з пунктом 6.12 Інструкції з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України у розкритті та розслідуванні злочинів СОГ створюються в обов'язковому порядку при розслідуванні тяжких, особливо тяжких злочинів, серійних злочинів, що відзначаються особливою складністю, багатоепізодністю або мають неабиякий суспільний резонанс, а також злочинів, учинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями [4].

Таким чином, можна стверджувати, що більшість авторів, незважаючи на різноманітні формулювання, єдині в одному: створення групи напряму залежить від тяжкості вчиненого злочину, яка, в свою чергу, визначає ступінь складності кримінальної справи та обсяг роботи, яку необхідно виконати під час її розслідування.

Очевидно, що вказані обставини хоча й зумовлюють необхідність створення СОГ, однак тут мають місце певні нюанси. По-перше, не завжди складність чи значний обсяг слідчої роботи свідчить про необхідність проведення оперативно-розшукових заходів. По-друге, у ряді випадків систематична взаємодія слідчого з органом дізнання для застосування необхідних оперативно-розшукових заходів у конкретній справі не вимагається, а достатньо буде лише епізодичного співробітництва та обміну необхідною інформацією.

Тому, на наш погляд, загальною і єдиною підставою для створення слідчо-оперативних груп для розкриття конкретних злочинів є: необхідність інтенсивної, постійної взаємодії слідчого та органу дізнання при про-

вадженні в кримінальній справі, тобто неможливість або труднощі в розкритті злочину без постійного оперативно-розшукового забезпечення діяльності слідчого (слідчих). Потреба в такій взаємодії для успішного розслідування і розкриття кримінальної справи може виникати як у слідчих, які постійно потребують отримання інформації від оперативних працівників органу дізнання, так і в співробітників, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, які також повинні вміло використовувати результати виконання процесуальних дій, для чого їм потрібен постійний контакт зі слідчим, глибоке знання матеріалів кримінальної справи.

До конкретних підстав, або правильніше буде говорити випадків створення слідчо-оперативних груп, на нашу думку, можна віднести такі:

- підвищена суспільна безпека вчиненого злочину, неочевидність його в цілому або окремих епізодів;
- вчинення низки однорідних («серійних») злочинів одним способом;
- наявність великої кількості злочинних епізодів у кримінальній справі, вчинених на різних територіях;
- встановлення в ході розслідування кримінальної справи наявності організованої та ретельно законспірованої стійкої злочинної групи чи організації;
- необхідність здійснення в короткий строк (у розслідуванні кримінальній справі) великого обсягу організаційних, слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

На практиці нерідко виникає питання про час створення СОГ. Багато авторів схиляються до думки про необхідність створення слідчо-оперативної групи на початковому етапі розслідування. На наш погляд, до вирішення цього питання слід підходити враховуючи ситуацію, що склалася, оскільки в одних випадках створення СОГ буде доцільним уже на початковому етапі розслідування, а в інших – на наступних стадіях.

Питання про документальне оформлення факту створення СОГ також має велике важливе значення, оскільки в юридичній літературі та на практиці воно вирішується по-різному.

Одні автори вважають, що СОГ повинні створюватися наказом начальника органів внутрішніх справ або спільним наказом прокурора і керівника ОВС [8, с.49].

На думку інших, для правильного оформлення створення слідчо-оперативної групи в кримінальній справі повинні бути зосереджені наступні документи: а) копія наказу (розпорядження) керівника органу внутрішніх справ про створення СОГ з вказівкою всього її складу: слідчих, співробітників органу дізнання і особи, призначеної старшим групи; б) постанови керівника слідчого підрозділу (прокурора) про створення слідчої групи; в) доручення старшого слідчої групи про виконання слідчих і розшукових дій виділеними представниками органу дізнання [6, с.32].

Автори Інструкції з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України у розкритті та розслідуванні злочинів

вважають, що СОГ повинна створюватися за спільним рішенням (наказом або розпорядженням) начальників ОВС та слідчого підрозділу [4, п.6.13].

В проєкті нового КПК України (ч.ч.1, 2 ст.236) передбачено, що рішення про створення слідчо-оперативної групи викладається в постанові про порушення провадження в кримінальній справі або в окремій постанові, винесеній прокурором чи начальником слідчого підрозділу [7].

Проаналізувавши вказані вище підходи, висловимо власне бачення шляхів вирішення поставленого питання. На нашу думку, процесуальний порядок оформлення створення СОГ має бути наступним. Начальник органу дізнання за погодженням з керівником слідчого підрозділу або зі слідчим, який прийняв справу до свого провадження, приймає рішення про виділення для роботи в СОГ необхідної кількості оперативних та інших працівників органу дізнання, яких персонально перераховує у виданому наказі. Вважаємо, що в цьому наказі, як адміністративно-розпорядчому акті (копія якого обов'язково повинна бути долучена до матеріалів кримінальної справи), начальник органу дізнання, за узгодженням з вищевказаними посадовими особами, повинен:

- встановити період роботи в групі перерахованих співробітників, звільнивши їх від обов'язків (чергувань, патрулювань тощо);
- якщо необхідно, призначити старшого серед них;
- визначити інші організаційні заходи, що сприятимуть успішній діяльності групи (наприклад, про виділення необхідних для роботи СОГ приміщень, транспортних засобів, засобів зв'язку, криміналістичної і оперативної техніки; про прикріплення до групи необхідної кількості співробітників для допоміжної роботи (міліціонерів, секретарів, кур'єра, стажиста тощо));
- визначити строк складання і подання для затвердження плану оперативно-розшукових заходів у справі, періодичність заслуховування підсумків діяльності оперативного складу;
- вказати, на кого покладається функція контролю за якістю роботи оперативних співробітників (наприклад, на одного із своїх заступників або керівника відповідної оперативної служби).

У вивчених нами наказах начальника органу дізнання, згідно з якими створювалися слідчо-оперативні групи, як правило, міститься лише опис обставин вчиненого (фабула) злочину і перелік осіб, які включені до її складу. Тому, на наш погляд, запропонована вище структура розпорядчої частини цього адміністративно-розпорядчого акта сприятиме підвищенню ефективності управлінської діяльності в організації роботи, що стосується розкриття і розслідування злочинів.

Отримавши копію наказу про виділення співробітників в СОГ, начальник слідчого підрозділу вносить від свого імені постанову про її створення, зазначивши в ній її повний склад (в тому числі й слідчих, які до неї включені) та слідчого-керівника (старшого) групи. Постанова про створення слідчо-оперативної групи повинна бути оголошена її членам усно або під розписку, що на практиці, як правило, не робиться.

Однією з ефективних правових гарантій законності і охорони прав особи в кримінальному судочинстві є інститут відводів, що забезпечує

об'єктивність і неупередженність осіб, які беруть участь в розслідуванні кримінальної справи.

Згідно з ч.2 ст.119 КПК постанова про призначення в справі декількох слідчих оголошується обвинуваченому. Виникає питання, а чи потрібно оголошувати склад слідчо-оперативної групи обвинуваченому (підозрюваному) та іншим учасникам процесу, зокрема потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу, їх представникам, захиснику обвинуваченого?

У проєкті КПК (ч.2 ст.236) це питання вирішено позитивно [7]. На нашу думку, це є цілком правильним. Оскільки відповідно до ч.2 ст.60 КПК відвід слідчому і особі, яка провадить дізнання, при наявності відповідних підстав може бути заявлений обвинуваченим, потерпілим і його представником, цивільним позивачем, цивільним відповідачем або їх представниками, а слідчому – і захисником. В даній нормі законодавець не згадує таку процесуальну фігуру як підозрюваний, однак, згідно з ч.2 ст.431 КПК він також має право на відвід згаданих суб'єктів розслідування. Отже, всі згадані учасники процесу мають право на заявлення відводу слідчому та співробітникам органу дізнання, які входять до складу слідчо-оперативної групи. Для належної реалізації цього права необхідно всім учасникам процесу надати можливість ознайомитися із змістом постанови про створення СОГ, включивши відповідне положення в статтю, яка регламентуватиме порядок її створення.

Вважаємо, що необхідно було б також у кримінально-процесуальному законі встановити конкретний спосіб і строк, впродовж якого з моменту створення СОГ її склад повинен бути оголошений заінтересованим особам. Гадаємо, найдоцільніше відображати факт ознайомлення заінтересованої особи зі складом СОГ спеціальним протоколом, або, якщо кількість таких осіб невелика – підписом на самій постанові про створення.

Учасники процесу мають бути ознайомлені зі складом СОГ протягом 2 діб з моменту винесення відповідної постанови про її формування. У випадку, коли СОГ вже створена, а у процесі з'являється новий учасник, він повинен бути повідомлений про склад осіб, які провадять розслідування, в той же день, коли він набув офіційний статус учасника процесу, тобто в день винесення відповідної постанови або оформлення протоколу. Аналогічним чином слід робити, коли до складу СОГ включені нові особи.

При вирішенні питання про створення СОГ потрібно враховувати, до якого виду вона відноситься. Вважаємо за доцільне висловити власне бачення певних варіантів документального оформлення створення слідчо-оперативних груп:

- створення спеціалізованих, зональних, районних, міжрайонних, міських та інших подібних видів СОГ оформлюється наказом керівника правоохоронного органу відповідного рівня;

- якщо в групі кілька слідчих одного відомства, то постанова виноситься начальником слідчого підрозділу цього відомства; якщо ж в групі декілька слідчих різних відомств, то така постанова повинна вноситися прокурором, який здійснює нагляд за розслідуванням злочину (виділення ж слідчих від різних відомств, на наш погляд, доцільно також оформлювати

наказом начальників слідчого підрозділу або керівників відомств певного рівня, який за своїм змістом повинен бути аналогічним тому, що видається начальником органу дізнання);

– створення чергових СОГ повинно оформлюватися згідно із затвердженням начальником ОВС та начальником слідчого підрозділу графіком чергувань та узгоджуватися з керівниками органів, які виділяють у групу своїх співробітників (наприклад, керівником бюро судово-медичної експертизи).

**Список літератури:** 1. Михеєнко М.М., Шибіко В.П., Дубинський А.Я. Науково-практичний коментар Кримінально-процесуального кодексу України. К., 1997. 2. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. За заг. ред. В.Т.Маляренка, В.Г. Гончаренка. К., 2003. 3. Інструкція щодо організації діяльності штатних підрозділів дізнання у системі МВС України та взаємодії їх з іншими службами органів внутрішніх справ у розкритті та розслідуванні злочинів: Затв. наказом МВС України від 29 грудня 1995 р. №880. 4. Інструкція з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України у розкритті та розслідуванні злочинів: Затв. наказом МВС України від 25 грудня 2003 р. №1600. 5. Слинко С.В. Сущность, формы и правовые основы взаимодействия следователя с органами дознания: Дис. ...канд. юрид. наук. Х., 1991. 6. Дубинский А.Я., Шостак Ю.И. Организация и деятельность следственно-оперативной группы. Учеб. пособие. К., 1981. 7. Кримінально-процесуальний кодекс України (проект станом на 15 червня 2005 р.) (редакція, запропонована народними депутатами України – членами Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності для другого читання). 8. Брылев В.И. Взаимодействие следователя и органов дознания при расследовании и предупреждении преступлений, связанных с наркотиками: Дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1991.

*Надійшла до редколегії 07.09.05*

*О.А. Мартиненко*

### **КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ЦІНИ ТА РІВНЯ ЛАТЕНТНОСТІ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМИ ОВС УКРАЇНИ**

«Ціна» злочинності, тобто розмір та характер економічних та морально-психологічних збитків від злочинних посягань, а також латентність протиправних діянь є додатковими якісними показниками, за якими оцінюється небезпека того чи іншого виду злочинів для суспільства. Якщо проблема латентності злочинів, що вчиняються працівниками ОВС України, у різні періоди освітлювалася в роботах М.І. Ануфрієва, І.М. Даньшина, О.Г. Кальмана, В.Ф. Оболенцева, С.А. Шалгунової, то приблизну оцінку збитків від так званої «міліцейської» злочинності можна зустріти тільки у дисертаційному дослідженні О.С. Новакова та багатьох праць російських вчених. До того ж застосування наявних у кримінології методик виміру латентності та ціни злочинності має певні труднощі через недосконалість судової та відомчої статистики. Саме тому названі категорії є предметом нашого аналізу для подальшої конкретизації їх кількісного виміру.